

کتاب شب امتحان دین و زندگی انسانی (۳) دوازدهم از ۴ قسمت اصلی به صورت زیر تشکیل شده است:

(۱) **آزمون‌های نوبت اول:** آزمون‌های شماره ۱ تا ۴ این کتاب مربوط به مباحث نوبت اول است که خودش به دو قسمت تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی‌شده: آزمون‌های شماره ۱ و ۲ را درس به درس طبقه‌بندی کرده‌ایم. بنابراین شما به راحتی می‌توانید پس از خواندن هر درس از درس‌نامه تعدادی سؤال را بررسی کنید. حواستان باشد این آزمون‌ها ۱۶ نمره‌ای و مثل یک آزمون کامل هستند. در کنار سؤال‌های این آزمون‌ها نکات مشاوره‌ای نوشته‌ایم. این نکات به شما در درس خواندن قبل از امتحان و پاسخگویی به آزمون در زمان امتحان کمک می‌کند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی‌نشده: آزمون‌های شماره ۳ و ۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم تا دو آزمون نوبت اول مشابه آزمون‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ هستند. این قسمت هم، خودش به ۲ بخش تقسیم می‌شود:

الف) آزمون‌های طبقه‌بندی‌شده: آزمون‌های شماره ۵ تا ۸ آزمون‌های نهایی خرداد ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱، دی ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ هستند که طبقه‌بندی کرده‌ایم. با این کار باز هم می‌توانید پس از خواندن هر درس تعدادی سؤال مرتبط را پاسخ دهید. هر کدام از این آزمون‌ها، ۲۰ نمره دارند در واقع در این بخش، شما ۴ آزمون کامل را می‌بینید. این آزمون‌ها هم نکات مشاوره‌ای دارند.

ب) آزمون‌های طبقه‌بندی‌نشده: آزمون‌های شماره ۹ تا ۱۴ را طبقه‌بندی نکرده‌ایم؛ پس، در این بخش با ۶ آزمون نوبت دوم، مشابه آزمون نهایی مواجه خواهید شد. این آزمون‌ها به ترتیب امتحان‌های نهایی خرداد ۱۴۰۲، خرداد ۱۴۰۳، شهریور ۱۴۰۲، شهریور ۱۴۰۳ و دو آزمون چالشی‌تر با عنوان «بیست پلاس» هستند.

(۳) **پاسخ‌نامه تشریحی آزمون‌ها:** در پاسخ تشریحی آزمون‌ها تمام آن‌چه را که شما باید در امتحان بنویسید تا نمره کامل کسب کنید، برایتان نوشته‌ایم. پاسخ‌ها مطابق با فرمت پاسخ برگ مورد تأیید آموزش و پرورش دارای ریزبارمبندی و آدرس مبحثی می‌باشند.

(۴) **درس‌نامه کامل شب امتحانی:** در این قسمت تمام آن‌چه را که شما برای گرفتن نمره عالی در امتحان دین و زندگی انسانی (۳) نیاز دارید، تنها در ۲۲ صفحه آورده‌ایم، بخوانید و لذتش را ببرید!

یک راهکار: موقع امتحان‌های نوبت اول می‌توانید از سؤال‌های درس‌های ۱ تا ۷ آزمون‌های ۵ تا ۸ هم استفاده کنید.

درس دین و زندگی انسانی (۳)

درس‌ها	نوبت اول	نوبت دوم / شهریور و دی
اول	۵	۲/۵
دوم		
سوم	۴	۳
چهارم		
پنجم	۵	۳
ششم		
هفتم	۲	۱/۵
هشتم	-	۴
نهم		
دهم		۳
یازدهم		
دوازدهم	-	۳
سیزدهم		
قرائت (شفاهی)	۴	-
جمع	۲۰	۲۰

فهرست

صفحه صفحه

نوبت آزمون پاسخ‌نامه

آزمون شماره ۱	۳	۳۳	(طبقه‌بندی‌شده)	اول
آزمون شماره ۲	۵	۳۳	(طبقه‌بندی‌شده)	اول
آزمون شماره ۳	۷	۳۴	(طبقه‌بندی‌نشده)	اول
آزمون شماره ۴	۹	۳۴	(طبقه‌بندی‌نشده)	اول
آزمون شماره ۵ نهایی خرداد ۱۴۰۰	۱۱	۳۵	(طبقه‌بندی‌شده)	دوم
آزمون شماره ۶ نهایی خرداد ۱۴۰۱	۱۴	۳۶	(طبقه‌بندی‌شده)	دوم
آزمون شماره ۷ نهایی دی ۱۴۰۱	۱۶	۳۶	(طبقه‌بندی‌شده)	دوم
آزمون شماره ۸ نهایی دی ۱۴۰۲	۱۸	۳۷	(طبقه‌بندی‌شده)	دوم
آزمون شماره ۹ نهایی خرداد ۱۴۰۲	۲۱	۳۸	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم
آزمون شماره ۱۰ نهایی خرداد ۱۴۰۳	۲۳	۳۸	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم
آزمون شماره ۱۱ نهایی شهریور ۱۴۰۲	۲۵	۳۹	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم
آزمون شماره ۱۲ نهایی شهریور ۱۴۰۳	۲۷	۴۰	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم
آزمون شماره ۱۳ بیست پلاس (چالشی‌تر)	۲۹	۴۱	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم
آزمون شماره ۱۴ بیست پلاس (چالشی‌تر)	۳۱	۴۱	(طبقه‌بندی‌نشده)	دوم

	تاریخ آزمون: دی‌ماه	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی (۳)	۱ آزمون
	مدت آزمون: ۷۵ دقیقه	پایه دوازدهم	نوبت اول	

۰/۵	۱۹ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. خداوند ما را با چه چیزهایی امتحان می‌کند؟	
۱	۲۰ به سؤال زیر پاسخ کامل دهید. شناخت قوانین حاکم بر زندگی انسان‌ها چه نتایجی به دنبال دارد؟ (دو مورد)	
۰/۵	درس هفتم ۲۱ جای خالی را با کلمه مناسب پر کنید. عادت به گناه و آن، از پر نگاه‌های خطرناک سقوط در وادی ضلالت است.	
۰/۵	۲۲ به سؤال زیر پاسخ کوتاه دهید. عواملی مانند شیطان، شرایط فرهنگی، اجتماعی و دوستان تا چه حدی در سرنوشت انسان نقش دارند؟	
۱	۲۳ به سؤال زیر پاسخ کامل دهید. قساوت قلب را تعریف کنید و بگویید چگونه ایجاد می‌شود؟	
۱۶	موفق باشید	جمع نمرات

۱۰ آزمون	تاریخ آزمون: خرداد ۱۴۰۳ مدت آزمون: ۸۵ دقیقه	رشته: ادبیات و علوم انسانی پایه دوازدهم	دین و زندگی (۳) نوبت دوم	خبرنگار
---	---	---	--	--

ردیف	نمره									
		با توجه به آیات قرآن و روایات، پاسخ دهید.								
۱	۱	آیه شریفه ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ را ترجمه کنید.								
۲	۰/۵	آیه شریفه ﴿وَمَنْ جَاءَ بِالْسَيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا﴾، بیانگر کدام سنت الهی است؟								
۳	۱	منظور از «نور هستی» بودن خداوند، در آیه شریفه ﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ﴾ چیست؟								
۴	۰/۵	حدیث شریف «گاهی یک لحظه گناه، اندوه طولانی به دنبال دارد.» به کدام یک از آثار گناه اشاره دارد؟								
۵	۰/۵	کلام نورانی صدیقه کبری (ع) که فرمودند: «هر سؤالی که به نظرت می آید، بپرس.» نمونه‌ای از تلاش مسلمانان صدر اسلام برای تحقق کدام معیار تمدن اسلامی است؟								
		درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با صحیح یا غلط مشخص کنید.								
۶	۰/۵	به زبان آوردن «استغفر الله» بدون پشیمانی قلبی، توبه محسوب می‌شود.								
۷	۰/۵	انسان موحد هیچ حادثه‌ای را در عالم بدون حکمت نمی‌داند.								
۸	۰/۵	استفاده از موسیقی، خواه سنتی و خواه غیرسنتی حرام است.								
		گزینه درست را انتخاب کنید.								
۹	۰/۵	مصرع «گر نبودی اختیار این شرم چیست؟» به کدام یک از نشانه‌های وجود اختیار اشاره دارد؟								
۱۰	۰/۵	الف) احساس رضایت و پشیمانی ب) مسئولیت‌پذیری ج) تفکر و تصمیم حق تعیین سرنوشت و دخالت مردم در امور خود، مربوط به کدام حوزه از تمدن جدید است؟								
۱۱	۰/۵	الف) عدل و قسط ب) علم ج) خانواده رسول اکرم (ص) از همان ابتدای دعوت، مردم را به چه امری فراخواند؟								
۱۲	۱	الف) عدالت‌محوری ب) تشکیل حکومت اسلامی ج) یکتاپرستی اصطلاحات زیر را تعریف کنید.								
		الف) اخلاص در کاربرد دینی: ب) حکمت:								
۱۳	۱/۵	ارتباط موارد سمت راست و چپ را تعیین کنید. (در سمت چپ یک مورد اضافی است).								
		<table><tr><td>الف) آفرینش جهان توسط چند مبدأ</td><td>۱) توحید در ولایت</td></tr><tr><td>ب) «پرورش‌دهنده حقیقی» بودن خداوند</td><td>۲) شرک در ربوبیت</td></tr><tr><td>ج) حق تصرف خداوند در امور عالم</td><td>۳) توحید در ربوبیت</td></tr><tr><td>—</td><td>۴) شرک در خالقیت</td></tr></table>	الف) آفرینش جهان توسط چند مبدأ	۱) توحید در ولایت	ب) «پرورش‌دهنده حقیقی» بودن خداوند	۲) شرک در ربوبیت	ج) حق تصرف خداوند در امور عالم	۳) توحید در ربوبیت	—	۴) شرک در خالقیت
الف) آفرینش جهان توسط چند مبدأ	۱) توحید در ولایت									
ب) «پرورش‌دهنده حقیقی» بودن خداوند	۲) شرک در ربوبیت									
ج) حق تصرف خداوند در امور عالم	۳) توحید در ربوبیت									
—	۴) شرک در خالقیت									
		متن زیر را بخوانید و به سؤالات آن پاسخ دهید.								
		«سعید در مسیر مدرسه باید از خیابانی که بسیار شلوغ بود، عبور می‌کرد. به دلیل عجله‌داشتن برای رسیدن به جلسه امتحان نهایی، بدون توجه به پل عابر پیاده از وسط خیابان رد شد. ناگهان خودرویی با او برخورد کرد و دچار شکستگی از ناحیه پا شد. سعید در توجیه این اتفاق با خودش می‌گفت قدر و قضای الهی بر این بود و راه گریزی از آن نبود.»								
۱۴	۰/۲۵	اگر سعید از پل عابر عبور می‌کرد، چه قضایی برای او رقم می‌خورد؟								
۱۵	۰/۷۵	برداشت نابه‌جای سعید از قدر و قضای الهی چه بود؟								
		به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.								
۱۶	۰/۵	بنا بر اقرار شیطان، او توانایی فریب‌دادن چه کسانی را ندارد؟								
۱۷	۰/۵	مهم‌ترین ابزار هماوردی میان حق و باطل در جهان امروز چیست؟								
۱۸	۰/۵	چرا شیطان، انسان را گام‌به‌گام و آهسته به سمت گناه می‌کشاند؟								
۱۹	۱	دو مورد از آثار مثبت و دو مورد از آثار منفی تمدن جدید در حوزه علم را بنویسید.								
۲۰	۱	بنا بر فرموده پیامبر (ص)، چه رفتارهایی نسبت به گناه، از خود گناه بدتر است؟ چهار مورد بنویسید.								

	تاریخ آزمون: خرداد ۱۴۰۳	رشته: ادبیات و علوم انسانی	دین و زندگی (۳)
	مدت آزمون: ۸۵ دقیقه	پایه دوازدهم	نوبت دوم

	به سؤالات زیر پاسخ کامل دهید.	
۱	توضیح دهید آیا می‌توان به عنوان یک مسلمان بگویم من موحد هستم، ولی «بعد اجتماعی توحید» را قبول ندارم.	۲۱
۱	از چه رو امام خمینی علیه السلام ، بهار توبه را ایام جوانی می‌دانند؟	۲۲
۱	زنان تاریخ‌ساز خانواده پیامبر صلی الله علیه و آله به عنوان الگوی تمام‌عیار عفاف، حیا و پوشش اسلامی، چه نکاتی را به مؤمنین می‌آموزند؟ نام دو تن از این زنان بزرگوار را ذکر کنید.	۲۳
۱	جایگاه زن پیش از ظهور اسلام، چگونه بوده است؟ توضیح دهید.	۲۴
۱	سنت «ابتلا» را به عنوان یکی از سنت‌های الهی شرح دهید.	۲۵
۱/۵	دین اسلام از مسلمانان در عرصه ورزش و سلامتی چه می‌خواهد؟ توضیح دهید.	۲۶
۲۰	موفق باشید	جمع نمرات

پاسخنامه تشریحی

آزمون شماره ۱ (نوبت اول)

- ۱- این است که خداوند همواره امور هستی را تدبیر و اداره می‌کند. (۵/۵)
- ۲- اندیشیدن مداوم درباره خدا و قدرت او (۵/۵)
- ۳- نادرست (۵/۵) - معرفتی عمیق و والاست که در نگاه نخست مشکل به نظر می‌آید، اما هدفی قابل دسترس است.
- ۴- مقدمه دوم (۵/۲۵) پدیده‌ها که وجودشان از خودشان نیست، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد. (۵/۷۵)
- ۵- الف) توحید در ربوبیت (۵/۵)
- ب) توحید در مالکیت (۵/۵) - (توحید در ولایت بازتاب و نتیجه مالکیت خداوند است.)
- ۶- وقتی این توانایی را از خود آن‌ها (۵/۲۵) و مستقل از خدا بدانیم. (۵/۲۵)
- ۷- چون خداوند تنها خالق، مالک و ولی جهان است، تنها رب هستی نیز می‌باشد (۵/۵)؛ او جهان را اداره کرده (۵/۲۵) و به سوی مقصدی که برایش معین فرموده هدایت می‌کند و به پیش می‌برد. (۵/۲۵)
- ۸- توحید (۵/۲۵) شرک (۵/۲۵)
- ۹- گزینه «۱» (۵/۵)
- کسانی که خدا را بر یک جانب و کناره یعنی تنها به زبان و نه از قلب، عبادت و بندگی می‌کنند، اگر بلایی به آن‌ها برسد از خدا روگردان می‌شوند؛ «انقلب علی وجهه»
- ۱۰- اگر کسی دل به هوای نفس (بت درون) سپرده و او را معبود خود قرار دهد (۵/۲۵) و اوامرش را به فرمان‌های خداوند ترجیح دهد (۵/۲۵) یا در پی کسب رضایت قدرت‌های مادی و طاغوت‌ها (بت‌های بیرون) برآید، چنین شخصی گرفتار شرک عملی شده است. (۵/۵)
- ۱۱- دوراهی بندگی خداوند و بندگی هوای نفس و شیطان (۵/۵)
- ۱۲- حسن فعلی یعنی کار به درستی و به همان صورت که خدا فرمان داده است، انجام شود. (۵/۵)
- ۱۳- کسی که در دام‌های شیطانی گرفتار می‌شود، هم زندگی پاک و بانشاط دنیا را از دست خواهد داد (۵/۲۵) و هم حیات سرشار از شادکامی آخرت را (۵/۲۵). مقاومت در برابر این دام‌ها و گرفتارنشدن به آن‌ها با روی آوردن به پیشگاه خداوند و پذیرش خالصانه فرمان‌های او امکان‌پذیر است. (۵/۵)
- ۱۴- نادرست (۵/۵) - چنین شخصی در عمل از اختیار خود بهره می‌برد.
- ۱۵- قانونمند (۵/۵)
- ۱۶- وجود اختیار و اراده در انسان ناشی از اراده الهی و خواست خداست. به عبارت دیگر خداوند اراده کرده است که انسان موجودی مختار و دارای اراده باشد. (۵/۵) در فعل اختیاری، تا زمانی که ما اراده کاری را نکرده‌ایم، آن کار انجام نمی‌گیرد. (۵/۲۵) در عین حال وجود ما، اراده ما و عملی که از ما سر می‌زند، همگی وابسته به اراده خداوند است. (۵/۲۵) یعنی اراده انسان در طول اراده خداست و با آن منافات ندارد. (۵/۵)
- ۱۷- دچار شدن به سنت املاء و استدراج (۵/۵)
- ۱۸- گزینه «۲» (۵/۵) - سنت امتحان یا ابتلاء یکی از عام‌ترین و فراگیرترین سنت‌های الهی حاکم بر زندگی انسان‌هاست که ثابت و همیشگی است و سبب ساخته شدن هویت و شخصیت انسان‌ها می‌شود.
- ۱۹- خداوند با هر امر خیر یا شری ما را می‌آزماید. (۵/۵)
- ۲۰- موجب نگرش صحیح ما نسبت به تلخی‌ها و شیرینی‌ها، بیماری و سلامت، شکست‌ها و موفقیت‌ها و به طور کلی همه حوادث زندگی می‌شود. (۲) دیدگاه ما را نسبت به وقایع و حوادث جهان از دیگران ممتاز می‌سازد. (۳) در روابط انسان با خدا، با خود، با خلقت و با دیگران تأثیر بسزایی دارد. (دو مورد کافی است). (هر مورد ۵/۵)
- ۲۱- توجیه (۵/۵)

۲۲- فقط در حدّ وسوسه و تحریک نقش دارند. (۵/۵)

۲۳- حالتی است که قلب انسان نسبت به حق تسلیم نیست، تا آن‌جا که نصیحت هیچ نصیحت‌کننده‌ای در او اثر نمی‌کند. (۵/۵) این حالت با تکرار گناه پیدا می‌شود؛ یعنی قلب با تکرار گناه، به تدریج چنان سخت می‌شود که دیگر انجام هیچ گناهی او را ناراحت نمی‌کند. (۵/۵)

آزمون شماره ۲ (نوبت اول)

- ۱- آگاهی (یا معرفت / شناخت) (۵/۵)
- ۲- یعنی تمام موجودات، وجود خود را از او می‌گیرند (۵/۲۵) و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند و پا به عرصه هستی می‌گذارند. (۵/۲۵)
- ۳- گزینه «۲» (۵/۵) - شعر «ما همه شیران... به نیازمندی جهان در مرحله بقا نیز اشاره می‌کند.
- ۴- ما و این جهان پدیده‌هایی هستیم که وجودمان از خودمان نیست. (مقدمه اول) (۵/۲۵) موجوداتی که وجودشان از خودشان نیست (پدیده‌ها) در موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده‌ای هستند که وجودش از خودش باشد. (مقدمه دوم) (۵/۵)
- نتیجه: ما و همه پدیده‌های جهان در پدید آمدن و هست شدن خود نیازمند آفریننده‌ای هستیم که سرچشمه هستی است (خدا). (۵/۲۵)
- ۵- درست (۵/۵)
- ۶- خالق (۵/۵)
- ۷- با گفتن این عبارت، تمام احکام و حقوق اسلامی فرد به رسمیت شناخته می‌شود (۵/۵) دفاع از حقوق او بر دیگر مسلمانان واجب می‌گردد (۵/۲۵) و در زمره برادران و خواهران دینی قرار می‌گیرد. (۵/۲۵)
- پایبندی به آن، همه زندگی فرد مسلمان را در رابطه با خدا، خویشستن، خانواده، اجتماع و دیگر مخلوقات تغییر می‌دهد. (۵/۵)
- ۸- جامعه توحیدی با آنان که نسبت به خداوند و مسلمانان دشمنی می‌ورزند، دوستی نمی‌کند. (۵/۵)
- ۹- درست (۵/۵)
- گاهی ممکن است به جای رابطه متقابل، رابطه دوسویه به کار رود.
- ۱۰- زیرا از یک سو هوای نفس وی هر روز خواسته جدیدی جلوی روی او قرار می‌دهد (۵/۵) و از سوی دیگر قدرت‌های مادی که هر روز رنگ عوض می‌کنند، او را به بردگی جدیدی می‌کشانند. (۵/۵)
- ۱۱- گزینه «۲» (۵/۵) - نیت الهی که مربوط به حسن فاعلی است.
- ۱۲- نادرست (۵/۵) - جمله در مورد اخلاص است، نه ایمان.
- ۱۳- نیایش و عرض نیاز به پیشگاه خداوند و یاری جستن از او برای رسیدن به اخلاص، غفلت از خداوند را کم می‌کند، (۵/۵) محبت او را در قلب تقویت می‌سازد و انسان را از کمک‌های الهی بهره‌مند می‌نماید. (۵/۵)
- ۱۴- تفکر و تصمیم (۵/۵) - انسان با تفکر در دلایل روشنی که از جانب پروردگار آمده تصمیم می‌گیرد و مسیر خود را انتخاب می‌کند.
- ۱۵- الف) دچار شک و تردید شدن (۲) تفکر و تصمیم (۵/۲۵)
- ب) افسوس خوردن (۴) احساس پشیمانی (۵/۲۵)
- ج) مستحق مجازات دانستن (۱) مسئولیت‌پذیری (۵/۲۵)
- ۱۶- علل عرضی (۵/۲۵) (کلیدواژه‌های «مجموعه» و «مشارکت» به علل عرضی اشاره دارند.)
- ۱۷- به این معناست که نقشه جهان با همه موجودات و ریزه‌کاری‌ها و ویژگی‌ها و قانون‌هایش از آن خدا و از علم خداست (قدر) (۵/۵) و اجرا و پیاده کردن آن نیز به اراده خداست (قضا) (۵/۲۵). به همین دلیل، نه در نقشه جهان نقصی هست و نه در اجرا و پیاده کردن آن. (۵/۲۵)

۱۸- با شر و خیر می‌آزماییم (۵/۵) - سنت ابتلاء یا امتحان الهی (۵/۵)

۱۹- سنت املاء و استدراج (۵/۵)

۲۰- خداوند سنت و قانون خود را بر این قرار داده است که هر کس، هر کدام از راه‌های حق یا باطل را برگزیند، (۵/۵) بتواند از امکاناتی که خدا در اختیارش قرار داده است، استفاده کند تا در همان مسیری که انتخاب کرده است، به پیش رود. (۵/۵)

۲۱- کسانی که دوست دارند کارهای بسیار زشت در میان مؤمنان شایع شود (آنان که به دنبال ترویج گناه هستند). (۵/۵)

۲۲- نادرست (۵/۵) - انسان به چیزی حرص می‌ورزد که نسبت به آن تحریک شود.

۲۳- ایمان به خداوند (۵/۵)

۲۴- وقتی انسان مرتکب گناه می‌شود، علاوه بر آثار مستقیم گناه، توفیقی نیز از او سلب و دری از خیر به روی او بسته می‌شود، به این محرومیت سلب توفیق گفته می‌شود. (۵/۵)

آزمون شماره ۲ (نوبت اول)

۱- «پس هر کس که بینا گشت، به سود خود اوست (۲۵/۵) و هر کس کور دل گردد، به زیان خود اوست.» (۲۵/۵) (درس ۵)

۲- کسی که از روی تردید و نه ایمان، خداوند را پرستش و عبادت کند (عبادت او فقط به زبان باشد) در برابر خیر و شر دو روش متفاوت پیش می‌گیرد. (۵/۵) (درس ۳)

۳- گزینه «۱» (۵/۵) - آیه مذکور بیانگر سنت امداد عام الهی است که مفهوم این سنت در ترجمه آیات ۱۵ و ۱۶ سورة هود نیز مشاهده می‌گردد. گزینه ۲، بیانگر سنت توفیق یا امداد خاص الهی است.

۴- می‌خواهند شما به انحراف بزرگی دچار شوید. (۵/۵) (درس ۷)

۵- زیرا خداوند حقیقتی نامحدود دارد (۲۵/۵) و ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کرده و ذات و چستی او را دریابد. (۲۵/۵) (درس ۱)

۶- نادرست (۲۵/۵) - نیازمند به پدید آورنده‌ای (نه پدیده‌ای!) است که خودش پدیده نباشد، بلکه وجودش از خودش باشد. (درس ۱)

۷- نادرست (۲۵/۵) - چنین اذنی به معنی واگذاری ولایت خداوند به دیگری نیست. اگر خداوند پیامبر را ولی انسان‌ها معرفی می‌کند، به این معناست که ایشان را واسطه ولایت و رساننده فرمان‌هایش قرار داده است.

۸- درست (۲۵/۵)

۹- نادرست (۲۵/۵) - قسمت دوم نادرست است؛ زیرا خداوند از درون افراد آگاه است. (درس ۶)

۱۰- گزینه «۱» (۵/۵) - از نظر انسان موحد، هیچ حادثه‌ای در عالم بی‌حکمت نیست، گر چه حکمت آن را نداند. از همین رو موحد واقعی همواره انسانی امیدوار است. (درس ۳)

۱۱- گزینه «۲» (۵/۵) - مربوط به تفکر و تصمیم است. (درس ۵)

۱۲- گزینه «۲» (۵/۵) - قساوت قلب حالتی است که قلب انسان نسبت به حق تسلیم نیست. (درس ۷)

۱۳- الف) از میوه‌های درخت اخلاص (۲) دریافت پاداش‌های وصف‌نشدنی (۲۵/۵)

ب) تأثیر روزه در تقویت اخلاص (۳) دوری از گناه و تلاش برای انجام واجبات (۲۵/۵)

ج) تفکر در آیات الهی (۱) افزایش معرفت نسبت به خدا (۲۵/۵)

د) تقویت محبت خداوند در قلب انسان (۴) راز و نیاز با خداوند و کمک‌خواستن از او (۲۵/۵)

(درس ۴)

۱۴- توحید عملی (۵/۵)

۱۵- گزینه «ب» (۵/۵) (نتیجه و بازتاب توحید در ربوبیت «إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ»، توحید عملی است (فاعیوه)) (درس ۳)

۱۶- جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. (۵/۵) (درس ۱)

۱۷- اگر این توانایی را از خدا و به اذن خدا بدانیم، عین توحید است. (۵/۵)

(وقتی که این توانایی را از خود آن‌ها و مستقل از خدا بدانیم موجب شرک است.) (درس ۲)

۱۸- گناه (۲۵/۵) توجه به واجبات (۲۵/۵) (گناه، ریشه درخت اخلاص و بندگی را می‌سوزاند و آن را به تدریج از بین می‌برد و از طرف دیگر، توجه به واجبات، درخت اخلاص را آبیاری می‌کند و رشد می‌دهد.) (درس ۴)

۱۹- سنت «املاء و استدراج» (۵/۵)

۲۰- فرد را به آن گناه گرفتار می‌کند. (۵/۵)

۲۱- قدر الهی (تقدیر الهی) (۵/۵)

۲۲- امتحان خاص الهی (۵/۵)

۲۳- ربّ به معنای مالک و صاحب‌اختیاری است که تدبیر و پرورش مخلوق به دست اوست. (۵/۵) (درس ۲)

۲۴- در پیدایش هر پدیده ممکن است چند عامل به صورت مجموعه و با همکاری هم مشارکت کنند و اثر خاصی را مستقل از دیگری اعمال کنند. این گونه علل را «علل عرضی» می‌گویند. (۵/۵) (درس ۵)

۲۵- زیرا هر چه معرفت انسان به خود و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود، (۵/۵) نیاز به او را بیشتر احساس و ناتوانی و بندگی خود را بیشتر ابراز می‌کند. (۵/۵) (درس ۱)

۲۶- این تصور که چند خدا وجود دارد و هر کدام خالق بخشی از جهان هستند یا با همکاری یکدیگر، این جهان را آفریده‌اند، به معنای آن است که هر کدام از آن‌ها محدود و ناقص هستند و به تنهایی نمی‌توانند کل جهان را خلق کنند (۵/۵). هم‌چنین به معنای آن است که هر یک از خدایان کمالاتی دارند که دیگری آن کمالات را ندارد و گرنه عین همدیگر می‌شوند و دیگر چند خدا نیستند (۵/۵). چنین خدایان ناقصی، نیازمند هستند و هر یک به خالق کامل و بی‌نیازی احتیاج دارد که نیاز او را برطرف نماید. پس تصور چندخدایی صحیح نیست و خدای واحد آفریننده جهان است. (۵/۵) (درس ۲)

۲۷- حُسن فاعلی به این معناست که انجام‌دهنده کار، دارای نیت الهی باشد (۵/۵) و حُسن فعلی نیز به این معناست که کار به درستی و به همان صورت که خداوند فرمان داده است، انجام شود. (۵/۵) (درس ۴)

۲۸- ۱) یکی از جلوه‌های توفیق الهی، نصرت و هدایت الهی به دنبال تلاش و مجاهدت است. (خداوند، انسان تلاشگر و مجاهد را حمایت می‌کند، دست او را می‌گیرد و با پشتیبانی خود به پیش می‌برد.) (۵/۵) ۲) از جلوه‌های دیگر توفیق الهی، ایجاد زمینه مناسب برای رشد و تعالی شخص مؤمن است. (۵/۵) (درس ۶)

آزمون شماره ۴ (نوبت اول)

۱- بی‌نیاز و ستوده است (۵/۵) - مرحله پیدایش و بقا (۵/۵) (انسان در همه چیز به خداوند نیازمند است.) (درس ۱)

۲- الف) شرک در خالقیت (۲۵/۵) (درس ۲)

ب) شرک عملی (۲۵/۵) (درس ۳)

۳- سنت امتحان (یا ابتلاء) (۵/۵) (درس ۶)

۴- این که هر کس نفس خود را پاک گرداند (تزکیه کند)، رستگار می‌شود. (۵/۵) (درس ۷)

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَا﴾ ← بشارت / ﴿قَدْ خَابَ مَنْ دَسَا﴾ (هر کس آن را آلوده کرد، قطعاً محروم شد.) ← انذار

۵- نادرست (۲۵/۵) - خداوند را نه تنها در این دنیا نمی‌توان با چشم مادی دید، بلکه در آخرت نیز نمی‌توان او را با چشم مشاهده کرد. (درس ۱)

۶- درست (۲۵/۵)

۷- نادرست (۲۵/۵) - بدون پذیرش قدر و قضای الهی، هیچ نظم و قانونی برقرار نمی‌شود. (درس ۵)

۸- درست (۲۵/۵)

۹- گزینه «۲» (۲۵/۵) - این که هر یک از عوامل به طور مستقیم نقش خاصی را بر عهده دارند، مربوط به علل عرضی است. (درس ۵)

۱۰- گزینه «۱» - راز و نیاز با خداوند و کمک‌خواستن از او (۲۵/۵) (درس ۴)

۱۱- الف) تصرف در هستی (۲) توحید در ولایت (۲۵/۵)

ب) بازتاب خالقیت الهی (۴) توحید در مالکیت (۲۵/۵)

ج) تنها مبدأ آفرینش (۳) توحید در خالقیت (۲۵/۵)

د) پرورش و هدایت مخلوقات (۱) توحید در ربوبیت (۲۵/۵) (درس ۲)

درس نامهٔ توپ برای شب امتحان

عقل همان طور که نمی‌پذیرد یک پدیده بدون پدید آورنده باشد ← نمی‌پذیرد وجودی که ذاتاً موجود است، نیازی به پدیدآورنده داشته باشد.

نیازمندی جهان به خدادر بقا

رابطهٔ انسان با ساخته‌هایش:

- انسان پدیدآورنده و خالق اجزا و خواص آن‌ها نیست.
(بتا، در ساخت مسجد، هیچ کدام از مصالح مانند خاک و سنگ و ... و خواصشان مانند چسبندگی و استحکام و ... را پدید نیاورده است.)
- کار انسان در ساخته‌هایش فقط **چینش و جابه‌جا کردن** مواد است.
- بقای** آن چه انسان می‌سازد به او **وابسته نیست** (مسجد با ساخته شدن از بتا بی‌نیاز می‌شود و پس از فوت بتا نیز باقی می‌ماند).

رابطهٔ خداوند با مخلوقات:

- خداوند خالق همهٔ موجودات و پدیده‌ها و خواص آن‌هاست. (در مثال بتا و مسجد، خداوند خالق سنگ و گچ و چوب و خواص آن‌ها و حتی خالق بناست.)
- وجود و هستی همهٔ موجودات و پدیده‌ها وابسته به خداست و خداوند هر لحظه اراده کند، آن‌ها از بین می‌روند.
- بقای موجودات به خداوند وابسته است. (برعکس ساخته‌های انسانی که پس از ساخته شدن از انسان بی‌نیاز می‌شوند.)

نتیجه

- جهان همواره و در هر «آن» به خداوند نیازمند است و این نیاز **هیچ گاه قطع یا کم نمی‌شود**. به عنوان مثال می‌توان گفت رابطهٔ خدا با جهان، تا حدی شبیه رابطهٔ مولد با جریان برق است، همین که مولد متوقف شود جریان برق هم قطع می‌گردد و لامپ‌های متصل به آن نیز خاموش می‌شوند.
- موجودات پس از پیدایش نیز هم چنان مانند **لحظهٔ نخست خلق شدن**، به خداوند نیازمند هستند. از این رو دائماً با زبان حال، به پیشگاه الهی **عرض نیاز** می‌کنند:
ما چو ناییم و نوا در ما ز توست
ما چو کوهیم و صدا در ما ز توست
ما که باشیم ای تو ما را جان جان
تا که ما باشیم با تو در میان
ما عدم‌هاییم و هستی‌های ما
تو وجود مطلق، فانی نما
ما همه شیران ولی شیر غلم
حمله‌مان از باد باشد دم‌بدم

تدبر در قرآن

در آیات زیر تدبر کنید و به سؤالات پاسخ دهید.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ﴾

چهارم: ای مردم، شما به خداوند نیازمند هستید و خدا است که [تنها] بی‌نیاز ستوده است.

پنجم: بی‌نیازی و غنی بودن خداوند و نیازمندی مخلوقات به او.

﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾

چهارم: هر آن چه در آسمان‌ها و زمین است، پیوسته از او درخواست می‌کند. او همواره دست‌اندرکار امری است.

پنجم: نیاز و درخواست همیشگی همهٔ موجودات و تدبیر خداوند برای آن‌ها

۱- چرا موجودات پیوسته از خداوند درخواست دارند؟

چون همهٔ موجودات برای لحظه‌لحظهٔ وجود خود محتاج و نیازمند خدایند و اگر خداوند لحظه‌ای آنان را به حال خود واگذارد، همه نیست و نابود می‌شوند.

درس: هستی بخش

تفکر و اندیشه

در ذهن جوانه می‌زند.
در دل و قلب ریشه می‌دواند.
برگ و بار آن به صورت اعمال ظاهر می‌شود.

اندیشه مانند بذری است که،

پیامبر ﷺ می‌فرماید:
«افضل العبادۃ اِيمان التفکر فی الله و فی قدرته»
ترجمه: برترین عبادت، اندیشیدن مداوم دربارهٔ خدا و قدرت اوست.

نیازمندی جهان به خدادر پیدایش

شناخت اولیهٔ ما نسبت به هستی بخش جهان، براساس **فطرت** خویش است:

- او را می‌یابیم و حضورش را درک می‌کنیم.
- می‌دانیم در جهانی زندگی می‌کنیم که آفریننده‌ای حکیم آن را هدایت و پشتیبانی کرده و به موجودات مدد می‌رساند.

● برای **شناخت عمیق‌تر** دربارهٔ خدا و درک وجود او و شناخت صفات و افعال او، قرآن کریم راهی مختلفی به ما نشان می‌دهد که یکی از آن‌ها **تفکر دربارهٔ نیازمندی‌بودن جهان در پیدایش خود** به خداست:

مقدمه اول: ما و اشیای پیرامون ما (حيوانات، گیاهان، جمادات، زمین، ستاره‌ها و کهکشان‌ها)، پدیده‌هایی هستیم که وجود و هستی‌مان از خودمان نبوده و نیست.

مقدمه دوم: پدیده‌ها (که وجودشان از خودشان نیست)، برای موجود شدن نیازمند به پدیدآورنده هستند. پدیدآورنده‌ای که وجودش از خودش باشد؛ یعنی پدیده نباشد.

ذات نیافتاده از هستی، بخش
چون تواند که بود هستی بخش؟
خشک ابری که بود ز آب تهی
ناید از وی صفت آبدهی
به عبارت دیگر: یک موجود فقط در صورتی در وجود خود نیازمند به دیگری نیست که خودش ذاتاً موجود باشد. در این صورت:

الف: پدیده نیست و نیاز به پدیدآورنده ندارد. **ب:** همواره بوده است و همواره خواهد بود.

نتیجه: ما و پدیده‌های جهان، در پدید آمدن و هست شدن خود به آفریننده‌ای نیازمندیم که خودش پدیده نباشد و سرچشمهٔ هستی باشد.
این وجود برتر و متعالی «خدا» نامیده می‌شود.

پاسخ به یک پرسش: چرا موجودات جهان باید به آفریننده نیاز داشته باشند، اما خود آفریننده به خالق نیاز نداشته باشد؟

● استدلال «نیازمندی جهان در پیدایش به خدا» نمی‌گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. - اگر کسی این را بگوید، باید نتیجه بگیرد که خدا هم به آفریننده نیاز دارد. نتیجه چنین فکری آن است که هیچ چیزی وجود پیدا نکند؛ زیرا هر موجودی را که فرض کنیم باید قبل از آن موجودی باشد تا آن را پدید آورد و این سلسله تا بی‌نهایت ادامه خواهد یافت و هیچ گاه هیچ موجودی پدید نمی‌آید. ← مفهوم «تسلسل علت‌ها» که از نظر عقلی محال است.

مثال: حرکت تعداد زیادی چرخ‌دنده در ساعت که هر یک دیگری را به حرکت درمی‌آورد بدون وجود یک محرک (موتور) مستقل و بی‌نیاز که حرکت را ایجاد کند، امکان‌پذیر نیست. نتیجه این‌که: **الف:** عقل انسان نمی‌گوید که هر موجودی به آفریننده نیاز دارد. ← بلکه می‌گوید «پدیده» نمی‌تواند خودبه‌خود پدید آید و حتماً آفریننده‌ای آن را پدید آورده است.

تفکر در حدیث

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «ما رأیت شیئاً الا و رأیت الله قبله و بعده و معه»

هیچ چیزی را ندیدم مگر این که خداوند را قبل و بعد و با آن دیدم.

تجلی خداوند در موجودات و آفریده‌هایش؛ یعنی خداوند بی‌پایان تمام جهان را پر کرده و همه‌جا حضور دارد و این حضور چنان نزدیک است که جدا انگاری مخلوقات از خدا امری ناممکن است؛ یعنی هم در دل تک‌تک ذرات عالم حضور دارد و هم خارج از آن‌ها. از این‌رو، انسان اگر اهل تفکر و تقوا باشد، به لطف الهی به مقامی می‌رسد که در همه‌چیز خدا را می‌بیند؛ یعنی تمام اشیا، مظهر و آیه و نشان‌دهنده خدا هستند و آیه، ماورای خود را نشان می‌دهد نه خود را.

● مقصود امیرالمؤمنین از این که می‌فرماید قبل و بعد و همراه هر چیزی خدا را دیدم چه می‌باشد؟

تعبیر «رأیت الله قبله» اشاره به این نکته دارد که آن حضرت با نگاه دقیق خود وقتی به اشیا پیرامون خود می‌نگرند، درمی‌یابند که همه این اشیا پدیده‌هایی هستند که قبلاً نبوده‌اند؛ پس حتماً علتی آن‌ها را به وجود آورده است، پس پی به خالق آن می‌برد. تعبیر «معه» اشاره به این دارد که آن حضرت وقتی می‌نگرند که این شیء سرتاسر نیاز و فقیر در حال حاضر وجود دارد، پس درمی‌یابد که بقای آن مروه خداست. تعبیر «بعده» اشاره به این دارد که ایشان وقتی می‌بینند که این شیء بعد از مدتی از بین رفت، می‌دانند که تنها خداست که خالق موت و حیات است؛ پس در فنای شیء نیز باز خدا را مشاهده می‌کنند.

ناتوانی در شناخت ذات و چیستی خداوند

موضوعاتی که می‌خواهیم درباره آن‌ها شناخت پیدا کنیم دو دسته‌اند:

1 موضوعاتی که در محدوده شناخت ما قرار می‌گیرند و انسان می‌تواند ماهیت و ذات آن‌ها را شناسایی کند. (گیاهان، حیوان‌ها، ستارگان و کهکشان‌ها)

2 ذهن ما توان و گنجایش فهم چیستی و ذات چنین موضوعاتی را ندارد، زیرا همه آن‌ها اموری محدود هستند.

2 موضوعاتی که نامحدودند و ذهن ما گنجایش درک آن‌ها را ندارد؛ زیرا لازمه شناخت هر چیزی احاطه و دسترسی به آن است.

ما به دلیل محدودبودن ذهن خود نمی‌توانیم ذات امور نامحدود را تصور کنیم و چگونگی وجودشان را دریابیم.

● خداوند حقیقتی نامحدود دارد در نتیجه ذهن ما نمی‌تواند به حقیقت او احاطه پیدا کند و ذاتش را شناسایی کند.

به همین دلیل پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است:

«تَقَرُّوا فِي كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَقَرُّوا فِي ذَاتِ اللَّهِ»

در همه‌چیز تفکر کنید ولی در ذات خداوند تفکر نکنید.

پاسخ به یک پرسش: چگونه می‌توان خدا را دید؟

● رؤیت خداوند با چشم، چه در این دنیا، چه در آخرت، غیرممکن است.

علت: چشم ساختار مادی و جسمانی دارد و فقط از اشیا می‌تواند عکس‌برداری کند و توانایی دیدن همه اشیا مادی را هم ندارد، چه برسد به موجودات غیرمادی (مثل فرشتگان) و از این بالاتر وجود مقدس خدا که هیچ شکل و تصویری و هیچ طول و عرضی و ارتفاعی ندارد.

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

ترجمه: چشم‌ها او را در نمی‌یابند و اوست که دیدگان را درمی‌یابد و او لطیف و آگاه است.

تجلی: عدم توانایی انسان در دیدن خداوند با چشم و آگاهی خداوند بر همه‌چیز

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه بر نگذرد

:

۲- نیاز انسان به خدا شامل چه چیزهایی می‌شود؟

انسان هر چه دارد از خدا دارد و تمام داشته‌هایش از خداست. بالاترین داشته انسان همان نعمت وجود است که خدا به او عطا کرده است. از این‌رو انسان در هستی خود به خدا نیازمند است و این نیاز همواره و در هر آن است و هیچ‌گاه قطع یا کم نمی‌شود. سایر داشته‌های انسان که همه برآمده از نعمت وجود است نیز همه نیازمند و وابسته به لطف خداست و اگر خدا هر لحظه اراده کند، می‌تواند آن را از انسان بگیرد؛ بنابراین انسان سر تا پا نیازمند خداوند است.

۳- منظور از این که خداوند هر لحظه دست‌اندرکار امری است، چیست؟

نیازهای دائمی موجودات لطف و فیض دائمی را طلب می‌کند. او هر لحظه دارای فیضی جدید و مستمر برای آفریده‌ها است. چنین نیست که خداوند، عالم را آفریده و آن را به حال خود رها کرده باشد، بلکه همواره امور هستی را تدبیر و اداره می‌کند؛ بنابراین او هر لحظه دست‌اندرکار امری است.

آگاهی، سرچشمه بندگی

انسان‌های آگاه دائماً سایه لطف و رحمت خدا را احساس می‌کنند و خود را نیازمند عنایات پیوسته او می‌دانند.

هر چه معرفت انسان به خود (خودشناسی) و رابطه‌اش با خدا بیشتر شود:

1 نیاز به خداوند را بیشتر احساس می‌کند.

2 ناتوانی و بندگی خود را بیشتر ابراز می‌کند.

افزایش خودشناسی ← درک بیشتر فقر و نیاز ← افزایش بندگی

● پیامبر صلی الله علیه و آله (به دلیل معرفت برتر و درک بیشتر)، عاجزانه از خداوند می‌خواهد که برای یک لحظه هم، لطف و رحمت خاصش را از او نگیرد و او را به حال خود واگذار نکند:

«اللَّهُمَّ لَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا»

خدایا مرا چشم برهم زدن به خودم وا مگذار.

نور هستی

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾

ترجمه: خداوند نور آسمان‌ها و زمین است ...

تجلی: خداوند نور هستی است و موجودات «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار می‌شوند.

نور آن چیزی است که خودش پیدا و آشکار است و سبب پیدایی و آشکارشدن چیزهای دیگری نیز می‌شود.

● خداوند نور هستی است؛ یعنی:

تمام موجودات، «وجود» خود را از او می‌گیرند و به سبب او پیدا و آشکار شده و پا به عرصه هستی می‌گذارند.

● هر موجودی در حدّ خودش تجلی خداوند و نشانگر حکمت، قدرت، رحمت و سایر صفات الهی است. به همین دلیل کسانی که به دقت و تأمل در جهان هستی می‌نگرند، در هر چیزی خدا را مشاهده می‌کنند و علم و قدرت او را می‌بینند.

دلی کز معرفت نور و صفا دید

به هر چیزی که دید، اول خدا دید

به صحرا بنگرم صحرا تو بینم

به دریا بنگرم دریا تو بینم

به هر جا بنگرم کوه و در و دشت

نشان از قامت رعنا تو بینم